

کاوش‌های باستان‌شناسی تپه قشلاق بیجار (دامنه شرقی زاگرس مرکزی)

مهناز شریفی

سرشناسه	: شریفی، مهناز، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: کاوش‌های باستان‌شناسی تپه قشلاق بیجار (دامنه شرقی زاگرس مرکزی) / مهناز شریفی.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۴۴۴ ص. ۲۲ × ۲۹ س ۳
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۲۶۷-۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا	
موضوع	: حفاری‌ها -- ایران -- تپه قشلاق (بیجار)
موضوع	: Excavations (archaeology) -- Iran -- Tepe Geshlagh (Bijar)
موضوع	: بیجار -- آثار تاریخی
موضوع	: Bijar (Iran) -- Antiquities
موضوع	: تپه قشلاق (بیجار)
موضوع	: Tepe Geshlagh (Bijar)
موضوع	: تپه قشلاق (بیجار) -- آثار تاریخی
موضوع	: Tepe Geshlagh (Bijar) -- Antiquities
شناسه افزوده	: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
شناسه افزوده	: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism
رده‌بندی کنگره	: DSK
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵/۴۱۰۰۴۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۲۱۹۱

مرکز معرفی فرهنگی

کاوش‌های باستان‌شناسی تپه قشلاق بیجار (دامنه شرقی زاگرس مرکزی)

تألیف: مهناز شریفی

طرح و اجرا: موسسه خدمات نشر جام زرین (نشر پروژه ترجمه حسنلو)

چاپ و صحافی: امین

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۹

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۱۲-۶۷-۰

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲-۶۰، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸۸

تارنما: www.richt.ir رایانامه: ccp@richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: www.richtbook.ir

فهرست مطالب

۱	سختن ناشر .....
۱	پیشگفتار رئیس پژوهشکده باستان‌شناسی .....
۱	پیشگفتار دکتر حسن فاضلی نشلی .....
۱	پیشگفتار دکتر اشرفان کرول .....
۱	سپاسگزاری .....
۱	پیش‌درآمد .....
۱	فصل اول: کلیاتی در مورد دورهٔ مس‌وسنگ .....
۷	فصل دوم: بررسی شرایط زیست‌محیطی منطقه .....
۷	موقعیت جغرافیایی استان کردستان .....
۷	شهرستان بیجار .....
۷	موقعیت جغرافیایی و تقسیمات سیاسی .....
۸	جغرافیای طبیعی و اقلیم شهرستان بیجار .....
۹	الگوی زیستگاهی دوران پیش‌ازتاریخ تا امروز .....
۱۱	ژئومورفولوژی .....
۱۳	زمین‌شناسی بیجار .....
۱۵	اقلیم استان کردستان .....
۱۵	اقلیم بیجار .....
۱۶	درهٔ تالوار .....
۱۶	رودخانه‌ها .....
۱۶	رودخانهٔ قزل‌اوزن .....
۱۶	رودخانهٔ قم چقا .....
۱۶	رودخانهٔ تالوار .....
۱۷	ویژگی هیدرولوژیکی رودخانهٔ تالوار .....
۱۸	قرارگیری محوطه‌ها در مرکز دشت‌ها و دور از ارتفاعات .....
۲۱	فصل سوم: پیشینه پژوهش‌های باستان‌شناختی و گاهنگاری منطقهٔ مورد مطالعه (شرق زاگرس مرکزی و جنوب دریاچه ارومیه) .....
۲۱	پیشینهٔ مطالعات باستان‌شناختی شمال غرب .....
۲۲	پیشینهٔ مطالعات باستان‌شناختی منطقهٔ زاگرس مرکزی .....
۲۴	پیشینهٔ مطالعات باستان‌شناختی شهرستان بیجار .....
۲۵	گاهنگاری حوضهٔ جنوبی دریاچهٔ ارومیه .....
۲۵	بارینه‌سنگی .....
۲۵	نوسنگی .....
۲۵	حاجی‌فیروز (حسنلو X) .....
۲۶	مس‌وسنگ قدیم (دورهٔ دالما/حسنلو IX) .....
۲۷	مس‌وسنگ میانی-جدید (پیزدلی/حسنلو VIII) .....

۲۸	مفرغ قدیم - میانی (حسنلو VII)
۲۸	مفرغ جدید (حسنلو VI)
۲۹	آهن I (حسنلو V)
۲۹	گاهنگاری شرق زاگرس مرکزی
۲۹	پارینه‌سنگی
۳۳	نوسنگی
۳۳	دوره مس‌وسنگ
۳۳	مس‌وسنگ قدیم (گودین X و IX/فاز شهین آباد)
۳۴	مس‌وسنگ میانی (گودین IX و VIII)
۳۶	فاز I مس‌وسنگ میانی (فاز دالما)
۳۸	فاز III مس‌وسنگ میانی (گودین VIII/فاز طاهرآباد)
۳۹	مس‌وسنگ جدید (گودین VII/فاز حسین آباد و گودین VI/فاز چشمه‌نوش)
۳۹	گودین VII (فاز حسین آباد)
۴۰	گودین VI (فاز چشمه‌نوش)
۴۰	گودین V (اوروک جدید)
۴۱	گودین IV (فرهنگ یانیق/مفرغ قدیم)
۴۲	گودین III (مفرغ میانی و جدید)
۴۳	گودین II
۴۳	عصر آهن
۴۵	فصل چهارم: کاوش‌های باستان‌شناختی تپه قشلاق
۴۵	موقعیت جغرافیایی و مکانی تپه قشلاق
۴۹	تپه قشلاق: تاریخچه کاوش‌های باستان‌شناختی و روش‌شناسی
۴۹	وضعیت توپوگرافی و توصیف تپه
۵۲	آسیب‌شناسی تپه
۵۵	اهمیت انباشت‌های تپه قشلاق
۵۶	کاوش باستان‌شناختی در ضلع شمالی قشلاق
۵۶	روش کاوش، و نحوه توصیف و تفکیک لایه‌ها، ثبت و ضبط اطلاعات و داده‌های فرهنگی
۵۹	ترانسه T.T.D.IV
۸۷	تحلیل بقایای معماری ضلع شمالی قشلاق
۸۷	لایه ۴
۹۰	کاوش ضلع غربی تپه قشلاق
۹۰	روش کاوش و سیستم ثبت، ضبط و طبقه‌بندی داده‌های باستان‌شناختی، نحوه نام‌گذاری مربعات کاوش
۹۱	ترانسه T.C.VI
۹۲	طبقه I/عصر آهن III
۹۲	شرح کاوش
۹۴	ترانسه T.D.VI
۹۶	مواد فرهنگی
۹۹	فترت فرهنگی (Gap I)
۹۹	طبقه II/مفرغ جدید (گودین III)
۹۹	فترت فرهنگی (Gap II)
۹۹	طبقه III/مس‌وسنگ جدید

۱۱۲	.....	تراشۀ T.T.C.VI
۱۱۲	.....	فاز II طبقۀ III (مس‌وسنگ جدید)
۱۱۲	.....	شرح فاز II طبقۀ III
۱۱۷	.....	فاز III طبقۀ III (مس‌وسنگ جدید)
۱۱۸	.....	شرح فضاهای فاز III
۱۲۱	.....	طبقۀ IV (مس‌وسنگ میانی)
۱۲۲	.....	طبقۀ V (مس‌وسنگ قدیم)
۱۳۲	.....	تراشۀ T.T.A.VI
۱۴۷	.....	فصل پنجم: توصیف و تحلیل مواد فرهنگی حاصل از کاوش‌های باستان‌شناختی تپه قشلاق
۱۴۷	.....	بازشناسی مواد فرهنگی و گاهنگاری نسبی، ریخت‌شناسی و گونه‌شناسی یافته‌های سفالین
۱۴۷	.....	گونه‌شناسی سفالینه‌ها
۱۴۷	.....	سفالینه‌های طبقۀ I (عصر آهن I)
۱۴۸	.....	سفالینه‌های طبقۀ II (مفرغ بدید، راق با گودین III)
۱۴۹	.....	سفالینه‌های طبقۀ III (مس‌وسنگ جدید هم‌افق با گودین VII)
۱۵۰	.....	طبقه‌بندی فرم
۱۵۲	.....	طبقه‌بندی تزیینات
۱۶۹	.....	سفالینه‌های طبقۀ IV (مس‌وسنگ میانی)
۱۷۱	.....	سفالینه‌های طبقۀ V (مس‌وسنگ قدیم/سنت سفالین دالما)
۱۷۱	.....	طبقه‌بندی فرم
۱۷۴	.....	طبقه‌بندی تزیینات
۱۸۴	.....	میزان تخلخل در سفالینه‌های قشلاق
۱۸۶	.....	گسترش سنت سفالین دالما در داخل مرزهای ایران
۱۸۷	.....	گاهنگاری نسبی لایه‌های تپه قشلاق بر اساس مواد فرهنگی
۱۸۷	.....	گاهنگاری‌های تطبیقی
۱۸۷	.....	حوزۀ آذربایجان
۱۸۸	.....	حوزۀ فلات مرکزی ایران
۱۸۹	.....	حوزۀ کردستان
۱۸۹	.....	حوزۀ زاگرس مرکزی
۱۹۴	.....	گسترش سنت دالما در خارج از مرزهای ایران
۱۹۴	.....	گاهنگاری‌های تطبیقی با خارج از مرزهای ایران
۱۹۴	.....	منطقۀ بین‌النهرین و سوریه
۱۹۵	.....	منطقۀ قفقاز
۱۹۶	.....	منطقۀ آناتولی
۲۰۱	.....	تحلیل نقوش سفالینه‌های قشلاق
۲۰۱	.....	تراشۀ T.D.VI
۲۰۱	.....	تراشۀ T.T.A.VI
۲۰۳	.....	مطالعات پتروگرافی سفالینه‌های تپه قشلاق
۲۰۴	.....	شرح مطالعات
۲۰۴	.....	تعریف پتروگرافی
۲۰۴	.....	روش انجام کار
۲۰۸	.....	بحث و نتیجه‌گیری

۲۰۹	گانه‌گاری مطلق و گزارش سالیابی نمونه سفال‌های حاصل از کاوش تپه قشلاق
۲۰۹	سالیابی ترمولومینسانس
۲۱۰	اندازه‌گیری دز معادل
۲۱۰	تعیین غلظت عناصر پرتوزا در نمونه
۲۱۰	تعیین میزان انرژی عناصر پرتوزا در محیط اطراف نمونه در طی یک سال
۲۳۷	فصل ششم: مطالعه دیگر مواد فرهنگی قشلاق
۲۳۷	طبقه‌بندی و مطالعه اشیای گلی (توکن‌ها و پیکرک‌های حیوانی)
۲۳۸	توکن‌ها
۲۴۵	نظریات و رهیافت تعیین مصداق و ماهیت توکن‌ها
۲۴۶	مدل بومی و بازمانده توکن
۲۴۷	کاربرد و تاریخچه مطالعات توکن‌ها
۲۴۷	کاربرد توکن‌های گال در دوره باستان
۲۴۸	ساخت و به کارگیری توکن‌ها
۲۴۹	پیکرک‌های گلی
۲۵۰	بررسی ماهیت و کاربرد پیکرک‌ها
۲۵۸	بررسی میزان آلودگی استخوان‌های حیوانی در مس‌سنگ به فلزات سنگین در دره تالوار
۲۶۰	پیشینه پژوهشی
۲۶۱	مواد و روش کار جمع‌آوری نمونه‌ها
۲۶۱	آماده‌سازی نمونه‌ها
۲۶۱	هضم مرطوب
۲۶۱	آنالیز فلزات سنگین
۲۶۲	تأثیر یون‌های فلزی بر آب‌های سطحی و زیرزمینی و رسوب‌گذاری ترک‌های فلزی
۲۶۲	اثرات زیست‌محیطی آنتیموان
۲۶۵	نتایج آزمایشات
۲۶۷	نتیجه‌گیری
۲۶۸	مطالعه بقایای معماری کهن دوران مس‌وسنگ (هزاره پنجم ق.م)
۲۶۹	اهداف
۲۶۹	پیشینه کهن‌ترین بقایای معماری
۲۷۱	فضاهای معماری مس‌وسنگ قشلاق
۲۷۱	معرفی تکنیک و فضاهای معماری دوره مس‌وسنگ (۵۵۰۰-۳۶۰۰ ق.م) تپه قشلاق
۲۷۱	۱- بافتار معماری نمادی-آینی، دیوارهای کبری گل‌انلود و تعبیه سکوی نشیمن در پیرامون فضاها
۲۷۴	۲- استفاده از فضای باز مرکزی برای بخشی از ایام سال
۲۷۵	۳- ساخت انبارک‌های زیرزمینی در کف اتاق‌ها و استفاده فراوان از اندود گچی
۲۷۷	۴- تعیین جهت دیوارهای اصلی و انطباق ورودی‌ها با شرایط جغرافیایی
۲۷۷	۵- غیرهمسطح بودن کف بناها به عنوان نشانه‌ای از گسترش ارگانیک بافت معماری
۲۷۸	تجزیه و تحلیل و برآیند
۲۷۹	ریخت‌شناسی و گونه‌شناسی یافته‌های فلزی
۲۸۱	سردوک‌ها
۲۸۴	ریخت‌شناسی و گونه‌شناسی یافته‌های سنگی
۲۹۷	سنگ‌های پوک‌ه آتشفشانی
۳۰۰	سنگ‌های آسیدین

سخن ناشر

فرهنگ ایرانی، فرهنگی مانا و پایدار است و سبب این ماندگاری، سه ویژگی انعطاف‌پذیری، تعامل فرهنگی و در نهایت هویت ملی است که علی‌رغم تنوع و تکثر موجود در جامعه امروزی به انسجام ملی کمک نموده است. شناخت فرهنگ گسترده این سرزمین کهنسال، تنها راه شناخت هویت ملی است و آن نیز عزت ملی را به همراه می‌آورد. عزت ملی از گسیختگی فرهنگی ممانعت نموده و سرانجام انسجام و قدرت ملی را فراهم می‌سازد.

در ارتباط با موارد مذکور فعالیت هر پژوهشکده پژوهشگاه میراث فرهنگی بر بخشی از فرهنگ گسترده ایرانی حسب تکلیف تعیین شده بر آن، متمرکز است. عظمت این گستردگی فرهنگ و تمدن به گونه‌ای است که برای شناخت دقیق آن باید در فرهنگ کشورهای مستقل کنونی مذاکره نیز تأمل نمود.

با نگرشی سری بر اهداف تشکیل پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و در راستای تحقق آن و فراهم ساختن بستری مناسب برای ارتقای کیفیت فعالیت‌های پژوهشی مرتبط و قدرت‌بخشیدن و پُررنگ‌ساختن حلقه‌های فرهنگی فراموش شده و احیای هنرهای از یاد رفته این موزه و همچنین در راستای انجام ششمین وظیفه برشمرده برای پژوهشگاه، گام مصمم این است که گزیده تحقیقات و عمل‌آه‌آمده در هر یک از پژوهشکده‌ها به ویژه آثاری که حاصل همکاری مشترک پژوهشگاه و مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی هم‌طراز بین‌المللی است، به صورت ممکن به نشر درآید که ماحصل آن طریقه‌ای است برای کاربردی کردن دانش به منظور رفع نیاز جامعه. تحقق اهداف برنامه راهبردی پژوهشگاه در راستای سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران.

از سوی دیگر اذعان می‌نمایم پژوهش عامل و مبنای پیشرفت و توسعه مستمر و پایدار در جامعه امروزی و به بیان ساده اصل حاکم بر جوامع قرن بیست و یکم است؛ لذا برای ایجاد این اصل ناصحل از نتایج و تحلیل یافته‌های مرتبط با آن، تدوین و انتشار یافته‌ها و دانش مرتبط با آن و مستندات مربوطه می‌تواند عامل مؤثری برای شناخت وضعیت حاضر و ابزاری برای بهینه ساختن برنامه‌های در دست انجام و نیز راهنمایی برای نسل آینده در راستای شناسایی و معرفی و هویت‌بخشی ایران باشد.

به علت گستردگی حوزه فرهنگ و تعدد عوامل تأثیرگذار بر آن، حرکت در جهت معرفی و شناسایی فرهنگ ملی و میراث مرتبط با آن می‌تواند اولین گام باشد. لذا پژوهشگاه بر آن است با همکاری پژوهشگران و اساتید این رسالت را به انجام رساند و امید دارد با حرکت در این مسیر دست همیاری و همراهی شما را در دست گیرد تا بتواند گام مؤثری در این راستا بردارد.

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری